

« حفاظت از زیستگاه‌های دریایی »

به اعتقاد کارشناسان، زیست‌مندان موجود در طبیعت برای محیط‌زیست و انسان‌ها بسیار مفید هستند، بر همین اساس بر ارزش ذاتی حیات وحش و کارکردهای مختلف آن شامل کارکردهای محیط زیستی، ژنتیکی، اقتصادی، اجتماعی، علمی، آموزشی، فرهنگی، تفریحی، زیبایی شناختی و هم‌چنین نقش حیات وحش در توسعه پایدار و رفاه انسانی تاکید شده است .

طبق آمار سال ۲۰۱۵، بیش از ۶۱ هزار گونه جانوری در دنیا زندگی می‌کنند که حدود ۶ هزار گونه از آن‌ها در معرض تهدید قرار دارند، این آمار بر اساس فهرست سرخ اتحادیه بین‌المللی حفاظت از محیط زیست (IUCN) تهیه شده و نشان می‌دهد که اکنون ۹,۷ درصد مهره‌داران جهان در معرض تهدید هستند.

در ایران، حدود یک هزار و یکصد و هفتاد گونه مهره‌دار وجود دارد که بر اساس فهرست سرخ IUCN حدود ۷۸ گونه از آن‌ها در معرض تهدید هستند البته درجه این تهدیدها مختلف بوده و ممکن است برخی از آن‌ها به شدت

در معرض انقراض و برخی با درجه کم‌تر باشند اما آنچه گفته شده این است که حدود ۷ درصد از گونه‌های جانوری مهره‌دار کشور در معرض تهدید قرار دارند.

در این میان، دریاها و موجودات زنده آن‌ها با وجود اهمیت زیادشان در چرخه طبیعت، آن‌طور که باید به این اکوسیستم ارزشمند توجه نشده است اما امسال نگاه‌ها به این سمت معطوف شده و در همین راستا امسال روز جهانی حیات وحش به اکوسیستم‌های آبی مانند دریاها و اقیانوس‌ها اختصاص یافته است.

شعار امسال روز جهانی حیات وحش «حفاظت از چرخه حیات زیر دریا برای مردم و کره‌زمین» تعیین شده که نشان‌دهنده اهمیت این زیست‌بوم برای طبیعت است.

سوم مارس (۱۲ اسفند) سال‌روز آغاز به کار کنوانسیون منع تجارت گونه‌های نادر گیاهی و جانوری (CITES) است که به عنوان روز جهانی حیات وحش نام‌گذاری شده است.

در ایران اولین سال‌روز جهانی حیات وحش در ۱۲ اسفند ماه ۹۲ گرامی داشته شد و از آن سال به بعد سعی شد اقداماتی در این زمینه انجام شود.

• اهمیت اکوسیستم‌های دریایی

دریاها و اقیانوس‌ها با وسعت بیش از ۷۱ درصد سطح کره زمین و برخورداری از بالاترین تنوع زیستی مطرح هستند. تنوع زیستی از نظر علمی به مجموعه‌ای از تنوع ژنی، تنوع گونه‌ای و تنوع اکوسیستمی در یک منطقه اطلاق می‌شود اما به زبان ساده‌تر تنوع زیستی را می‌توان گوناگونی در شکل حیات یک منطقه دانست، در حقیقت تنوع زیستی یک ثروت طبیعی است که نیاز بشر را در زمینه پوشاک، خوراک، مسکن و حتی سلامتی روح و روان تامین می‌کند.

✓ حیوانات دریا

اقیانوس‌ها و دریاهای آزاد دنیایی شگفت‌انگیزند که موجودات خارق‌العاده‌ای که بسیاری از آن‌ها هنوز ناشناخته مانده‌اند، در آن زندگی می‌کنند. این اکوسیستم‌ها، زنجیره غذایی بسیار پیچیده‌ای دارند و انواع گیاهان و جانوران ساکن با شرایط غیرعادی و بحرانی آن‌ها سازش یافته‌اند. اقیانوس‌ها، خانه کوچک‌ترین پلانکتون‌ها تا بزرگ‌ترین موجود زنده جهان، یعنی وال آبی می‌باشند.

گونه‌های فراوانی از پستانداران مانند نهنگ‌ها، دلفین‌ها، خوک آبی (سیل) و فک، ماهی‌های فراوانی نظیر اره‌ماهی، سفره ماهی، شاه‌ماهی، شیرماهی، قزل‌آلا، کوسه و هزاران موجود آبی دیگر نظیر ستاره دریایی، عروس دریایی، اختاپوس، عنکبوت آبی تا فیتوپلانکتون‌ها و زئوپلانکتون‌ها در این اکوسیستم حیرت انگیز در کنار هم زندگی می‌کنند.

✓ گیاهان دریا

گیاهان دریایی نیز علاوه بر آن که جزیی از زنجیره غذایی اکوسیستم خود هستند منبع بزرگی برای جذب دی اکسید کربن و کاهش گازهای گل‌خان‌های می‌باشند. گیاهان دریایی با توجه به شرایط رشدشان به انواع مختلف تقسیم می‌شوند بعضی از آن‌ها گل و برگ در سطح آب دارند که در مناطق کم عمق تر رشد می‌کنند و بعضی از آن‌ها در اعماق آب زندگی می‌کنند. برخی از آن‌ها دارای ریشه در خاکند و برخی دیگر آزادانه در آب غوطه ورنند. این گیاهان از خزها و جلبک‌ها گرفته تا علف‌های دریایی، گیاهان گل‌دار دریایی و ما نگروها در خطوط جزر و مدی را شامل می‌شوند.

✓ اهمیت دریا

اقیانوس‌ها و دریاهای آزاد با جذب و توزیع حرارت آفتاب، آب و هوای زمین را معتدل می‌کند. این امر نقش مهمی در چرخه آب، چرخه کربن، و چرخه نیتروژن دارد. قابل توجه است که عملکرد فتوسنتزی جلبک‌های

دریایی از مجموع عملکرد فتوسنتزی مجموع جنگل‌های گرمسیری بیش‌تر است. تخمین زده می‌شود که فیتوپلانکتون‌ها حدود نیمی از اکسیژن مورد نیاز موجودات زنده را تامین می‌کنند. غیر از آن انسان برای توسعه خود در تجارت، کشف مناطق جدید، استخراج مواد معدنی و تولید برق از اقیانوس‌ها بهره‌ها برده است. بخش عظیمی از منابع غذایی انسان‌ها و سایر موجودات زنده زمین از طریق آب‌های آزاد تامین می‌شود.

خلیج فارس و دریای عمان با دارا بودن منابع عظیم زیستی و ذخایر عظیم غیر زیستی از بزرگ‌ترین پناهگاه‌های موجودات دریایی مانند آب‌سنگ‌های مرجانی، ماهیان کوچک، ماهیان شیلاتی و غیر شیلاتی، صدف‌ها، حلزون‌ها، نرم‌تنان، شقایق‌های دریایی، اسفنج‌های دریایی، عروس‌های دریایی، لاک‌پشت‌ها، دلفین‌ها، کوسه‌ماهی‌ها و بسیاری از موجودات دریایی دیگر است. بیش از هزار و ۶۰۰ گونه ماهی، ۱۵ گونه میگو، ۱۰ گونه پستان‌داران دریایی، ۷ گونه دلفین، ۵ گونه لاک‌پشت دریایی، بیش از ۱۰۰ گونه آب‌سنگ مرجانی و بیش از ۷۰ گونه پرنده در آب‌های جنوب ایران گزارش شده است، لاک‌پشت‌های دریایی و برخی ماهیان از جمله کوسه‌ماهی‌ها جزو گونه‌های در معرض خطر محسوب می‌شوند. هم‌چنین جنگل‌های مانگرو و آب‌سنگ‌های مرجانی دو زیستگاه با اهمیت و پر تولید خلیج فارس و دریای عمان هستند که جنگل‌های مانگرو به عنوان اکوسیستم‌های حایل بین دریا و خشکی است که از دو گونه حرا و چندل تشکیل شده و مجموع مساحتی بیش از ۲۱ هزار هکتار را در سواحل ایران شامل می‌شود.

در واقع در خلیج فارس و دریای عمان دو زیستگاه بسیار با ارزش و پرتولید مانند جنگل‌های حرا و آب‌سنگ‌های مرجانی وجود دارد که از زیستگاه‌های پر تولید کره‌زمین محسوب می‌شوند، یعنی تولید اولیه آن‌ها بسیار بالاست و ماهیان شیلاتی تولید می‌کنند و زادآوری در آن‌ها بسیار زیاد است، لذا بیومی (زیست بوم) که تولید می‌کنند بسیار بالا است. آب‌سنگ‌های مرجانی بعد از جنگل‌های حرا به عنوان دومین تولید کننده بیوم کره زمین محسوب می‌شود، در واقع حیات بیش از هزاران گونه جانوری به این زیستگاه‌ها مرتبط است این زیستگاه‌ها محیطی امن برای زادآوری، گذراندن زمان لاروی و نوزادی برای این گونه‌ها هستند و در واقع نوزادگاه‌های ما در دریاها محسوب می‌شوند، البته باید بدانیم آب‌سنگ‌های مرجانی جزو گونه‌های در معرض انقراض در کل کره زمین هستند.

علف‌های دریایی، سواحل صخره‌ای، سواحل شن و ماسه‌ای، مناطق جزر و مدی، مصب‌ها، خوریات و خلیج‌ها از دیگر زیستگاه‌های دریایی محسوب می‌شوند که تنوع زیستی منحصر به فردی را در خود جای داده‌اند. این زیستگاه‌ها مزایای بسیار زیادی چه از نظر اقتصادی، تنوع زیستی و گردشگری برای ما ایجاد کردند از برخی از این پتانسیل‌ها توانستیم به درستی استفاده کنیم و از برخی نیز به علت برداشت بی‌رویه و تخریب زیستگاه‌ها محروم

شدیم و در برخی نقاط کشور مانند خلیج نایبند، این زیستگاه‌ها کارکرد اصلی خود را به دلایل مختلف اعم از تخریب، آلودگی بالا و استحصال سواحل از دست داده و یا بسیار ضعیف شده‌اند.

• شناسایی حدود ۱۹ گونه دریایی در خلیج فارس

لاک‌پشت‌های دریایی، پرندگان آبی و کنار آبی، پستانداران دریایی و برخی از ماهیان، شکم‌پایان، صدف‌ها و خارپوستان جزو گونه‌های در خطر انقراض هستند. ۵ گونه لاک‌پشت شامل منقار عقابی، پشت چرمی، سبز، زیتونی و سرخ در خلیج فارس وجود دارد که لاک‌پشت منقار عقابی، سبز و زیتونی در یک دهه اخیر برای تخم‌گذاری در سواحل خلیج فارس، جزایر و دریای عمان دیده شده‌اند. طی بررسی‌های اخیر که در حوزه سواحل مکران انجام شد بنا به گفته صیادان با برابری در کلیدهای شناسایی حدود ۱۹ گونه دریایی مانند دلفین‌ها و نهنگ‌ها شناسایی شده است اما گزارش تکمیلی با پایش میدانی توسط کارشناسان پستانداران دریایی در حال انجام است که بعد از نهایی شدن اعلام می‌شود، در گذشته ۱۰ گونه پستانداران اعلام شده بود که اکنون به ۱۹ گونه رسیده است.

• آبسنگ‌های مرجانی گونه‌ای در خطر انقراض

۱۰۰ گونه آبسنگ‌های مرجانی ثبت شده در خلیج فارس و دریای عمان وجود دارد که بسیاری از آن‌ها به علت بهره‌برداری ناپایدار، تغییرات اقلیم، صید و صیادی غیر مسوولانه و غیر مجاز، آلودگی‌ها، استحصال زمین از دریا و گردشگری دریایی غیر مسوولانه در معرض خطر انقراض هستند.

• شناسایی بیش از دو هزار گونه آبی در دریای خزر

دریای خزر زیستگاه و مامن گران‌بهارترین ماهیان دنیا است و به لحاظ تنوع زیستی بسیار غنی است، بهترین گونه شناخته‌شده ماهیان خزر، ماهیان خاویاری است که از منابع اقتصادی با ارزش و از حیث تنوع زیستی جزو گونه‌های ارزشمند این اکوسیستم محسوب می‌شوند.

تاکنون بیش از دو هزار گونه در دریای خزر شناسایی شده است، حضور ماهیان مهم‌ترین عضو و عنصر این اکوسیستم آبی به شمار می‌رود، اکوسیستم دریای خزر دارای ۱۳۳ گونه ماهی، ۳۸۰ گونه زئوبنتوز، ۳۱۵ گونه زئوپلانکتون، ۴۵۰ گونه فیتوپلانکتون و ۴۶۶ گونه پرنده است.

از میان ماهیان شناسایی شده، بیشتر ساکن آب شیرین (رودخانه‌ها و تالاب‌ها) هستند و حدود ۲۳ درصد از آن‌ها را ماهیان مهاجر از دریا به رودخانه تشکیل می‌دهند، حدود ۱۷ درصد از گونه‌های ماهی این منطقه غیربومی هستند. ۴۴ درصد از گونه‌های ماهیان این منطقه قابلیت بهره‌برداری اقتصادی دارند و ۲۴ درصد از گونه‌های ماهیان این منطقه، انحصاری دریای خزر بوده و در سایر نقاط دنیا وجود ندارند.

این گونه‌ها به لحاظ حفاظتی دارای ارزش ویژه‌ای هستند ضمن این‌که از خصوصیات ویژه این اکوسیستم منحصر به فرد به حساب می‌آیند و باید نسبت به حفاظت از آن‌ها تمهیدات خاصی صورت گیرد. ۶ درصد از گونه‌های این منطقه شدیداً در معرض خطر انقراض هستند، ۲۱ درصد نیازمند حفاظت بوده و فقط ۳۶ درصد وضعیت خوبی دارند، به طور کلی تخریب زیستگاه مخصوصاً برای ماهیانی که مهاجر بوده و در رودخانه تولید مثل می‌کنند؛ چرخه زندگی آن‌ها را به خصوص در دوره تولید مثل برهم زده است، هم‌چنین صید بی‌رویه گونه‌های اقتصادی از عوامل مهم در خطر انقراض قرار گرفتن گونه‌های ماهیان این منطقه هستند.

• دلایل کاهش تنوع زیستی در سطح جهان و ایران

بی‌توجهی به ارزش‌های زیست محیطی و تنوع زیستی و عدم مدیریت پایدار بهره‌برداری، در دسترس نبودن اطلاعات پایه‌های مستمر گونه‌ها و زیستگاه‌ها، افزایش جمعیت و گسترش فعالیت‌های انسانی به ویژه در مناطق حساس اکولوژیکی، جدایی حفاظت و توسعه اقتصادی و عدم انطباق برنامه‌های توسعه‌ای با برنامه‌های حفاظتی، تغییر کاربری اراضی و مصرف بیش از حد سموم، کودهای شیمیایی و آفت‌کش‌ها برخی از دلایل کاهش تنوع زیستی است.

بهره‌برداری بیش از حد از منابع گیاهی و جانوری، آلودگی آب و خاک در اثر فعالیت‌های مختلف صنعتی و کشاورزی، انتقال و معرفی گونه‌های غیر بومی، تجارت غیر قانونی حیوانات و بذره‌های گیاهی، صید و شکار غیر مسوولانه و غیر مجاز و ابزارهای نامتعارف و غیرمجاز بی‌شمار شکار و صید از دیگر دلایل کاهش تنوع زیستی در سطح جهان و ایران است.

حفاظت و بهره‌برداری پایدار از اکوسیستم‌های طبیعی راه نجات تنوع زیستی است، در صورت پذیرش این موضوع توسط تمامی ارکان یک جامعه با دو واقعیت روبه‌رو خواهیم بود اول این که زیستگاه‌ها با سرعتی پرشتاب در حال نابودی است و همراه با نابودی زیستگاه‌ها یک چهارم تنوع زیستی جهان نیز محو می‌شود، دوم این که زیستگاه‌ها را نمی‌توان نجات داد مگر این که با معرفی معیشت‌های جایگزین و ارتقای سطح معیشت و زندگی، مشارکت جوامع محلی را در حفاظت و بهره‌برداری پایدار از منابع طبیعی داشته باشیم.

در این راستا معاونت محیط زیست دریایی سازمان حفاظت محیط زیست اقدامات خود را به سه سطح ملی، بین‌المللی و منطقه‌ای معطوف کرده است. آموزش جوامع محلی از طریق برگزاری کارگاه‌های آموزشی به منظور حفاظت گونه‌های در معرض خطر انقراض و امداد و نجات آن‌ها و همچنین آموزش همگانی در سطح مدارس، ادارات دولتی و نظامیان، تدوین برنامه‌های اقدام ملی حفاظت از گونه‌های در معرض خطر انقراض و زیستگاه‌های طبیعی با مشارکت تمامی ذی‌نفعان، اجرایی کردن برنامه‌ها و سیاست‌های کنوانسیون‌های بین‌المللی و منطقه‌ای حفاظت از تنوع زیستی (CMS, CBD)، کنوانسیون تهران و پایش تنوع زیستی از جمله گونه‌های در معرض خطر انقراض، زیستگاه‌های با اهمیت برخی از اقدامات این معاونت است.

امداد و نجات تنوع زیستی دریایی از جمله پستانداران دریایی و لاک پشت‌های دریایی، تدوین پروپزال پیشنهاد اضافه شدن گونه‌های در معرض تهدید و توجیه جهت گنجاندن نام آن‌ها در لیست ضمایم کنوانسیون‌های مربوطه در راستای حفاظت موثرتر از آن گونه‌ها، همکاری در برگزاری نشست‌ها، کنفرانس‌ها، همایش‌های با موضوع حفاظت از تنوع زیستی و جلب مشارکت دانشگاهیان، نهادهای دولتی، غیردولتی و ارگان‌های نظامی و انتظامی، انعقاد تفاهم‌نامه با نهادهای ملی اعم از دولتی و غیردولتی و مردم‌نهاد و همچنین تفاهم‌نامه با سایر کشورها در راستای حفاظت از تنوع زیستی و همکاری در تدوین، ترجمه و چاپ کتاب و راهنماهای مرتبط با حوزه تنوع زیستی و حفاظت از آن‌ها از دیگر برنامه‌های معاونت دریایی سازمان محیط زیست در راستای حفاظت و بهره‌برداری پایدار از اکوسیستم‌های طبیعی است.

تهیه کننده: روابط عمومی موسسه خیریه نیکوکاران راز / تابستان ۹۹

منابع:

- Hodhod.ca
- Trt.net.tr/Persian

نفس کشیدن سندی برای زنده بودن،
و هم نفسی، دلیل ادامه زندگی‌ست.
دی دی، حامی راز

DIDI_Water
www.didiwater.com
info@didiwater.com

razcharity
www.razcharity.com
info@razcharity.com

